

DEBORA MOGAH

*Doba
kala*

Prevela
Vera Ošmjanski

■ Laguna ■

Naslov originala

Deborah Moggach

TULIP FEVER

Copyright © Deborah Moggach, 1999.

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Ova knjiga je posvećena Čabi, ponovo.

Ljudi su ti koji žive gore, mirno i staloženo, ispod se kreću njihove seni... Ne bi me čudilo da tlo gradskih četvrti još odražava senke ljudi iz proteklih vekova, ljudi sa širokim okovratnicima i žena sa kopicama... Izgleda da gradovi ne leže na zemlji, nego u svom odrazu; najotmenije ulice kao da izranjaju iz nepreglednih dubina snova...

Karel Čapek,
Pisma iz Holandije, 1933.

Da, dobro mi je bio poznat svet siromaštva i grozote, ali slikao sam spoljašnjost, blistavu površinu, privid: dame u svili i gospodu u besprekornim crnim odelima. Divio sam se kako su se žestoko borili za život nešto duži od onog koji im je bio suđen. Štitili su se modom, detaljima odeće, kitnjastom čipkom, neprevaziđenim manžetama... bilo čime što bi im omogućilo da potraju malo duže pre nego što ih – kao i nas – proguta crna zemlja.

Z. Herbert,
Mrtva priroda sa uzdama

Naš zadatak nije da rešavamo zagonetke, već da ih svesni budemo, da im se klanjamo i oči stalnom uživanju i čuđenju učimo. Ako neizostavno zahtevaš novine, reći ću ti da sam ponosan što sam izmešao jarku kobaltnu sa svetlom limun-žutom, kao i što sam uhvatio odsjaj sunca koje kroz debelo staklo bije na sivi zid... Dozvoli nam da nastavimo sa našom zastarelom praksom, da govorimo ljudima reči utehe i opisujemo radost zbog uspostavljenog sklada, kao i večitu težnju ka uzvraćenoj ljubavi.

Pismo pripisano Janu Vermeru

☞ Prvo poglavlje ☞

Sofija

Izgled vara.

Jakob Kats,

Moralne pouke, 1632.

Večerao moj muž i ja. Komadić praziluka mu se upleo u bradu. Posmatram kako se komadić pomera gore-dole dok on žvaće, kao insekt uhvaćen u travi. Posmatram ga dokono, jer ja sam mlada žena i živim skromno, u sadašnjosti. Još nisam umrla i ponovo se rodila. Još nisam umrla po drugi put, jer u očima sveta ovo će biti smatrano za drugu smrt. U mom kraju je moj početak, jegulja se uvija i guta sopstveni rep. A na početku, ja sam još živa, i mlada, mada je moj muž star. Podižemo čaše i pijemo vino. Na mojoj čaši je urezana izreka: „Nade smrtnika su poput krhkog stakla, te im je i život kratak“, koja se pojavljuje kako tečnost nestaje.

Kornelis kida parče hleba i umače ga u supu. Žvaće. „Dra-ga moja, treba da razgovaramo.“ Briše usta salvetom. „Zar u ovom prolaznom životu ne težimo svi besmrtnosti?“

Skamenila sam se, znajući šta sledi. Pogled mi pada na zemičku na stolnjaku. Napukla je pri pečenju i razdvojila se poput usana. U braku smo tri godine, a još nisam rodila dete. To ne znači da se nismo trudili. Moj muž je još krepak što se toga tiče. Noćima se penje na mene; širi mi noge, a ja ležim kao izvrnuta buba pritisnuta cipelom. Svim srcem čezne za sinom – naslednikom koji će trčkarati po mermer-nim podovima i podariti budućnost ovoj ogromnoj kući na Herengrahtu kojom se razležu odjeci.

Do sada nisam uspela da mu ispunim želju. Predajem se njegovim zagrljajima, naravno, jer ja sam poslušna žena i uvek ću mu biti zahvalna. Svet je podmukao, a on me je spasao, kao što smo mi spasli našu zemlju od mora, isušivši je i ogrativši je nasipima da bismo je zaštitili i sačuvali od potonuća. Volim ga zbog toga.

A onda iznenađenje. „Iz tog razloga sam naručio slikara. Zove se Jan van Los i jedan je od najdarovitijih amsterdamskih umetnika – slika mrtvu prirodu, pejzaže i naročito portrete. Dolazi po preporuci Hendrika Ojlenburga, koji je, kao što znaš, umešan trgovac slikama – Rembrant van Rajn, nedavno pristigao iz Lajderija, jedan je od njegovih štíćenika.“

Moj muž voli tako da me podučava. Govori mi više nego što bih želela da znam, ali večeras njegove reči ne dopiru do mene.

Slikaće naš portret! „Ima trideset šest godina, isto kao naš vrli novi vek.“ Kornelis ispija piće i sipa još jedno. Opijen je vizijom nas dvoje ovekovečenih na platnu. Pivo ga uspavljuje, dok od vina postaje patriota. „Mi koji živimo u najvećem gradu, domovini najvećeg naroda na svetu.“ Preko puta njega sedim samo ja, ali se on obraća široj publici. Poviše požutele brade, obrazi mu plamte. „Zar Vondel ne opisuje ovako Amsterdam: *Koje vode nisu u senci njegovih jedara? Na kom tržištu on ne prodaje svoju robu? Koji narode ne posmatra na mesečini, on koji gospodari celim okeanom?*“

Ne očekuje odgovor, jer ja sam samo mlada supruga sa malo iskustva van ovih zidova. Oko mog struka vise samo ključevi od škrinja sa posteljinom, jer tek treba da otključam još mnoge životne tajne. U stvari, pitam se šta da obučem za portret. Dotle, zasad, doseže moj svet. Kakvi okeani i imperije!

Marija donosi tanjir sa haringama i povlači se šmrčući. Spušta se magla. Marija je kašljala čitavog dana. Ali to joj nije pokvarilo raspoloženje. Sigurna sam da ima tajnog ljubavnika; pevuši po kuhinji, a ponekad je zateknem kako stoji pred ogledalom i popravlja kosu ispod kapice. Saznaću. Mi se poveravamo jedna drugoj, onoliko koliko nam okolnosti dopuštaju. Otkad sam otišla od sestara, samo se njoj i poveravam.

Sledeće nedelje dolazi slikar. Moj muž je kolekcionar slika, naša kuća ih je puna. Iza njega, na zidu visi slika *Suzana i starci*. Starci krišom posmatraju nagu devojkicu dok se kupava. Po danu vidim njihova pohotna lica, ali sada, pred svetlošću sveća, povukli su se u senku; iznad glave mog muža vidi se njeno oblo beloputo telo. On stavlja ribu na svoj tanjir. On je kolekcionar lepih stvari.

Vidim nas kao sliku. Kornelis sa svojim čipkanim okovratnikom na crnoj pozadini i s bradom koja se pomera dok jede. Na mom tanjiru leži haringa, ispod rasečene svetlucave kože nazire se meso; raspukle usne zemičke. Grožđe, okruglo i crno pri svetlosti sveća, pehar prigušenog sjaja.

Vidim nas tamo kako sedimo za trpezarijskim stolom, nepomično – ovekovečeni trenutak pre nego što se promeni sve.

Posle večere on mi čita iz Biblije. „*Da je svako tijelo trava i sve dobro njegovo kao cvijet poljski. Suši se trava, cvijet opada kad duh Gospodnji dune na nj; doista je narod trava...*“

Ali ja već visim na zidu, i posmatram nas.

☞ Drugo poglavlje ☞

Marija

Ona mora da drži na oku ponašanje svojih slugu, kako se susreću i pozdravljaju, raduju i zabavljaju, o čemu pričaju i kako se sluge i sluškinje jedni prema drugima odnose. Jer, ukoliko ih zapostavi, eto ti nemara, štaviše nevaljalstva u njihovim kućama, što je velika sramota za gospodare.

J. Dod i R. Kliver,
Božanski model upravljanja domaćinstvom, 1612.

Sluškinja Marija, opijena ljubavlju, glanca bakarni grejač za krevet. Puna je požude; kreće se tromo, kao pod vodom. Njeno lice, izobličeno na zaobljenom metalu, uzvraća joj osmeh. Ona je krupna, rumena seljančica dobrog apetita. Njena savest je takođe dobrano prilagodljiva. Kad odvodi Vilema u svoj krevet, duboko u zidu iza ognjišta, navlači zavesu da se sakrije od Božjeg pogleda. Daleko od očiju, daleko od srca. Uostalom, ona i Vilem će se jednog dana uzeti.

Ona sanja o tome. Sanja da su gospodar i gospodarica umrli – doživeli brodolom – a ona i Vilem žive u ovoj kući

sa šestoro ljupke dece. Kada čisti kuću, čisti je za njegov povratak. Kada joj gospodarica nije tu, zatvara donju polovinu prozorskih kapaka, tako da ne mogu da je vide sa ulice. Gostinska soba je onda u polumraku, kao da se hoda po morskom dnu. Oblači gospodaričin plavi plišani kaputić sa krznenom kragnom i manžetama i hoda po kući povremeno se ogledajući u ogledalima. To je bezazleni san; šta je tu loše?

Marija je sada u dnevnoj sobi, na kolenima. Riba plavo-bele pločice duž sokla. Na svakoj pločici je slika deteta koje se igra – neko obručem, neko loptom. Jedno dete, njoj najdraže, jaše drvenog konjića. Soba je ispunjena njenom decom iz mašte. Nežno ih briše krpom.

Kroza zid dopiru zvuci sa ulice – koraci, glasovi. Odgojena na selu, još se nije navikla na vrevu Herengrahta, na to koliko je ulica blizu njenog tajnog, unutarnjeg sveta. Prodavac cveća viče glasom sablasnim poput kreštanja gavrana. Kotlokrpa zveckea limom, tražeći sudove na popravku, kao da saziva grešnike. Neko, neočekivano blizu, pročisti grlo i pljune.

A tada se začuje njegovo zvono. „Riba, sveža riba!“, zapeva Vilem nemelodično, glas mu je grozan. „Šaran, deverika, haringa, bakalar.“ Zatim udari u svoje zvono. Ona je spremna, kao pastirica kad se oglasi zvono njenog ljubimca usred stada.

Marija skače. Briše nos keceljom, popravlja suknju i otvara vrata. Jutro je maglovito; jedva se nazire kanal iza pločnika. Vilem se pomalja kroz izmaglicu. „Zdravo, lepojko.“ Lice mu se razvlači u osmeh.

„Šta imaš?“, kaže ona. „Daj da pogledam.“

„Šta bi želela, Marija, pile moje?“ On premešta korpu na bok.

„Je l' može dobra, krupna jegulja?“

„Kakvu voliš?“

„Znaš ti kakvu ja volim“, kikoće se ona.

„Je l' može dinstana sa kajsijama i jabukovim sirćetom?“

„Mm.“ Ona uzdahne. Čuje kako istovaruju burad sa dereglije, malo niže u ulici. Padaju na kaldrmu, *tup-tup*, otkucaji njenog srca.

„Je l' može haringa?“, pita on. „Je l' može poljubac?“

Penje se bliže njoj. *Tup-tup*.

„Pst!“ Ona uzmiče. Ljudi prolaze. Vilem tužno obara glavu. On je neugledan čovek – izduženog, tuznog, naboranog lica, kakvo zasmjeva ljude. Njoj se dopada kada ga ozari osmeh. On je draga naivčina i u njegovoj se blizini ona oseća iskusno. Ona! Eto koliko je on zapravo naivan.

Vilem ne može da veruje da ga ona voli. „Prolazio sam juče. Zašto nisi otvorila vrata?“

„Oh, prodavac povrća mi je pokazivao šargarepe.“

„Zavitlavaš me?“

„Bila sam na pijaci.“ Osmehuje mu se. „Ti si onaj koga volim. Ja sam kao dagnja, zatvorena u svoju školjku. Jedino ti možeš da me otvoriš.“

Ona korakne nazad i pušta ga u kuću. On spušta torbu i hvata je u zagrljaj.

„Uh! Ti tvoji prsti!“ Vodi ga kroz hodnik, niz stepenice, do kuhinje. Štipa je za zadnjicu dok se teturaju do sudopere.

Ona povlači polugu i voda kulja iz slavine na njegove ispružene ruke. On stoji, pokoran kao dete majci. Ona briše njegove ruke, a onda ih njuši. On pribija svoje telo uz njeno; gura joj koleno među noge – ona gotovo gubi svest od uzbuđenja – i ljubi je.

„Ne možeš dugo da ostaneš“, šapuće ona. „Oboje su kod kuće.“

Vuče ga na svoj krevet u zidu. Padaju preko drvene ivice i ruše se na madrac smejući se. Kako je toplo ovde; to je

najtopliji krevet u kući. I kada budu posedovali kuću, opet će spavati ovde, jer to je njeno utočište, središte njenog sveta.

On joj slatkorečivo šapuće na uvo. Ona ga zagolica. On vrisne. Ona ga učutkuje. Hvata mu ruku i gura je među svoje noge; nemaju vremena za gubljenje. Kikoću se kao deca, jer oboje su odrasli spavajući prignječeni među braćom i sestrama priljubljeni jedni uz druge, meškoljeći se i sudarajući se kolenima.

„Pa šta je to dole?“, šapuće ona. „Nešto zanimljivo?“

Do njih dopire odsečno kucanje na ulaznim vratima.

Marija se naglo uspravlja. Odguruje Vilema i izvlači se iz kreveta.

Trenutak kasnije, zarumenjena i zadihana, otvara ulazna vrata.

Na vratima je muškarac. Niskog je rasta i crnokos – ima zaglađene uvojke, plave oči i plišanu beretku. „Imam zakažano“, kaže. „Došao sam da naslikam portret.“

☞ Treće poglavlje ☞

Sofija

Zrela kruška pada sama.

Jakob Kats,

Moralne pouke, 1632.

„Je l' treba da držim ruku na boku?“ pita Kornelis dok se okreće prema slikaru. Isprasio se, a u drugoj ruci drži štap. Nosi žaket od brokata i crni cilindar; očešljao je bradu i ufiltrirao brkove. Danas je stavio visoki snežnobeli okovratnik. Odvaja mu glavu od tela, kao da je servirana na poslužavniku. Pokušava da sakrije uzbuđenje.

„Znate poslovicu: *ne možeš ustaviti reku, jer voda će drugde pokuljati?* Mada smo okrećili naše crkve u belo i zabranili oslikavanje svetim prizorima...“ Okreće glavu ka meni. „Ovde moram da se izvinim ženi, jer je katolikinja – mada naša reformisana crkva ne uzima više slikare pod svoje okrilje, njihov talenat je na našu radost drugde izbio na površinu, jer oni slikaju naš svakodnevni život sa žarom

i toliko ljubavi i pažnje za detalje, da se to – ne želim da budem bogohulan – graniči sa nestvarnim.“

Slikar presreće moj pogled. Podiže obrvu i smeši se. Kako se samo usuđuje! Odvraćam oči.

„Gospođo, molim vas, ne pomerajte glavu“, kaže.

Poziramo u biblioteci mog muža. Zavesa je povučena; sunčeva svetlost prodire u sobu. Pada na njegov ormar sa retkim predmetima – fosili, figurice, školjka na srebrnom postolju. Na stolu, prekrivenom turskim ćilimom, nalaze se globus, vaga i ljudska lobanja. Globus predstavlja zanimanje mog muža, jer on je trgovac. Posедуje stovarište u luci; uvozi žitarice sa Baltika i retke začine sa Orijenta. Šalje toware sukna u zemlje koje su izvan mog uskog horizonta. Ponosan je na svoje bogatstvo, ali je takođe, kao dobar kalvinista, svestan prolaznosti zemaljskih blaga – otud vaga i lobanja, da podsete da će se naši gresi meriti Sudnjeg dana. *Taština nad taštinama, sve je taština.* Želeo je da drži ruku na lobanji, ali je slikar to promenio.

Kornelis priča. Krajičkom oka, vidim kako mu se brada pomera gore-dole, kao riđa krznena životinja na njegovom okovratniku. Dajem mu znak da prestane. „Srećan sam što sam sopstvenim trudom došao do bogatstva i položaja.“ Nakašlja se. „Ipak, moja najveća sreća je u tome što posedujem dragulj takav da je, u poređenju sa njim, sjaj rubina bleđ. Mislim na svoju dragu Sofiju. Jer čovekova najveća radost i uživanje jeste srećan dom, u kome može da se zatvori posle napornog radnog dana i nađe mir i utehu pored ognjišta, uživajući u ljubavi i nežnostima svoje blagoslovene žene.“

Prigušen kikut. Slikar prikriva veselost. Stoji iza štafelaja i opet me gleda. Mogu da osetim njegove oči na sebi, mada mi je pogled prikovan za zid. Mrzim ga.

Najgore tek dolazi. „Moja jedina tuga je to što još nismo začuli korake majušnih nogu, ali se nadam da će se i to srediti.“ Moj muž se prigušeno smeje. „Jer možda je moje lišće uvelo, ali životni sokovi još teku.“

Ne! Kako samo može to da kaže? Slikar mi ponovo presreće pogled. Ozari ga osmeh – zubi su mu beli. Odmerava me od glave do pete, svlači me pogledom. Moja haljina iščezava i ja stojim ispred njega gola-golcijata.

Želim da propadnem u zemlju. Čitavo telo mi je pocrvenelo. Zašto ovo radimo? Kako samo Kornelis može tako da priča? Jeste uzbuđen zbog ovog portreta, ali kako može da pravi takve budale od nas?

Dok stoji iza štafelaja, slikar me posmatra. Njegove plave oči poniru u moju dušu. On je sitan, žilav čovek razbarušene crne kose. Nakrivio je glavu u stranu. Hladno mu uzvraćam pogled. Onda mi pada na pamet – on ne gleda *mene*. Gleda kompoziciju koju će naslikati. Briše četkicu o krpu i mršti se. Ja sam samo model – smeđa kosa, bela čipkana kragna i plava svilena haljina.

To mi smeta. Nisam ja komad ovčetine! Srce mi lupa; imam vrtoglavicu i osećam se zbunjeno. Šta mi je?

„Koliko će ovo potrajati?“, pitam hladno.

„Već ste umorni?“ Slikar mi prilazi i pruža mi maramicu. „Da vam nije loše?“

„Savršeno mi je dobro.“

„Šmrčete čitavo jutro.“

„To je samo prehlada. Prešla mi je od sluškinje.“ Neću da koristim njegovu maramicu. Izvlačim svoju i lagano brišem nos. Prilazi mi bliže; osećam miris lanenog ulja i duvana.

„Niste srećni, zar ne?“, pita.

„Šta hoćete da kažete, gospodine?“

„Mislim – niste srećni što stojite.“ Primiče stolicu. „Sedite ovde. Ako pomerim ovo... i ovo...“ Privlači sto. Kreće se brzo dok premešta nameštaj. Postavlja globus na drugu stranu i odmiče se da proveri kako to izgleda. Radi potpuno posvećeno. Kožni prsluk mu je zamazan bojom.

A onda čučne ispred mene. Povlači mi porub haljine, otkrivajući vrh moje papuče. Zabacuje unazad beretku i češe se po glavi. Spuštam pogled na njegove uvojke. Čuči, gleda moje stopalo, poseže za njim i obuhvata ga rukom. Okreće ga malo udesno i dok ga spušta na jastuče, namešta nabore moje haljine. „Žena poput vas zaslužuje da bude srećna“, šapuće.

Staje iza štafelaja. Kaže da će biti tri poziranja, a onda će završiti platno u svom ateljeu. Moj muž sada priča o nekom svom poznaniku, gradonačelnikovom prijatelju, kome su Španci potopili brod, te je ostao i bez broda, i bez velikog bogatstva. Kornelisov glas snažno odjekuje. Ja sedim. Grudi mi napinju haljinu; butine mi gore ispod podsuknje. Teško dišem, zuji mi u ušima, krv mi juri žilama. Telo mi podrhtava, ali samo zato što imam groznicu. Zato me sve boli, zato sam istovremeno i teška i laka poput pera.

Slikar slika. Čas gleda u mene, čas u svoje platno. Dok slika, osećam kako mi njegova četkica miluje kožu...

U krevetu sam sa svojim sestrama. Držim oči čvrsto zatvorene, jer znam da on sedi tamo i posmatra me. Palaca crvenim jezikom. Ako otvorim oči, vuk će biti tamo, čučaće pored mog kreveta. Srce mi se steže. Šapućem molitvu... *Presveta Bogorodice, Majko Božja...* Osećam njegov vreo, težak dah na licu. Rukama stežem nabubrele dojke. Šapućem sve brže, želim da mi se približi.

☞ Četvrto poglavlje ☞

Marija

*Dužnost mi nalaže da radim, ali mi Ljubav ne da mira.
Ništa mi se ne radi;
Moje misli se hrane Ljubavlju, Ljubav hrani moje misli,
Nemoćan sam da se protiv toga borim.
Sve što radim je protiv moje volje i želje,
Jer me ti, o nestalna Ljubavi, držiš začaranog!*

J. H. Krul, 1644.

„Volim ga. Kada me pipne, sva se tresem. Kada me gleda, sva se raspilavim.“ Marija se žmureći naslanja na komodu za posteljinu. „Pući ću od sreće. Oh, gospođo, uvek ću ga voleti i imaćemo šestoro dece, jer dok sam danas jela jabuku, mislila sam na njega, a kada sam ispljunula semenke, bilo ih je šest.“

Marija privija čaršav na grudi. Nije nameravala da se ispoveda, ali su reči pokuljale same. Nema kome to da kaže sem svojoj gospodarici; samo se njoj poverava, jer u Amsterdamu ne poznaje nikoga sem prodavaca i njenog ljubljenog dragana, njenog setnog, naivnog, zabavnog Vilema sa prstima koji mirišu na ribu.

„Beskrajno ga volim.“

Sofija ne odgovara. Uzima čaršave iz Marijinih ruku i stavlja ih u komodu. Mačak se češe o Sofijine noge. Pošto Sofija ne obraća pažnju, nakostrešen odlazi do Marije i češe se o nju. Ide od jedne do druge žene tražeći pažnju, ali one su zaokupljene svojim maštanjima.

Obe kijaju u isto vreme. Marija se tome smeje, ali Sofija jedva i da primećuje. Ovo smeta sluškinji, koja je očekivala radoznala pitanja svoje gospodarice. *Ko je on? Kada si ga upoznala? Da li su mu namere časne?* (Jesu.)

Napolju se smrkava. Sofija zatvara komodu i naslanja se na nju, kao lutka. Ima na sebi plavu svilenu haljinu u kojoj je jutros pozirala, ali sada joj oko vrata visi i zlatni krst sa Hristovim raspećem. Bleda je; nema sumnje – zato što se oseća loše, mada odbija da ode u krevet. Marija misli da je Sofija veoma lepa, i to prefinjeno lepa. Pored nje se oseća kao jufka testa. Njena gospodarica danas izgleda kao krhki komad porcelana.

Marija nije radoznala žena i potpuno je zaokupljena sobom u svojoj sreći. Malo zna o gospodarici, osim da su istih godina – dvadeset četiri – i da je Sofijin otac, koji je radio kao štampar u Utrehtu, umro mlad ostavivši velike dugove i nekoliko kćeri. Zato su Sofiju udali za bogataša. Marija misli da je Kornelis matoro naklapalo, a da je gazdarica praktična žena. Čovek mora da preživi, a za to mora da se plati. Pripadaju naciji trgovaca, najuspešnijoj na svetu, i između njene gospodarice i gospodara zaključen je posao. Mladost je kupljena bogatstvom; plodnost (moguća plodnost) zamenjena je za život bez straha od gladi. Mariji se čini da je to razborit sporazum, jer mada je sva u snovima i sujeverju, u srcu je prava seljanka i obema nogama čvrsto stoji na zemlji.

Ipak, ljuta je. Otvorila je srce, a šta je dobila zauzvrat? Tišinu. Sa punim rukama posteljine, teatralno ulazi u spavaću sobu. Gospodarica ulazi za njom da joj pomogne oko nameštanja kreveta – to često rade zajedno. Na hrastovom ormariću gore tri sveće. Marija tresne čaršave na krevet i gasi jednu.

„Zašto to radiš?“, pita Sofija.

Marija drhti. „Tri sveće su rđav znak.“

„Kakav znak?“

„Smrti“, odgovara ona kao iz topa. „Zar ne znate?“

🌀 Peto poglavlje 🌀

Kornelis

O pozama žena i dečaka: kod žena i dečaka ne treba da praviš stavove sa raširenim ili suviše razmaknutim nogama jer to pokazuje smelost ili potpuni nedostatak stida; dok skupljene noge pokazuju bojažljivost i stidljivost.

Leonardo da Vinči,
Traktat o slikarstvu

„Opet riba?“ Kornelis gleda u svoj tanjir. „Cele smo nedelje jeli ribu. A i prošle nedelje, ako se dobro sećam. Uskoro će nam izrasti peraja.“ Smeje se svojoj šali. „Veliki deo naše zemlje nekada je bio pod vodom – da li nas ti to njoj vraćaš?“

„Gospodine“, kaže sluškinja, „mislila sam da volite ribu. To je šaran, vaša omiljena riba.“ Obraća se Sofiji. „Pripremljena je sa suvim šljivama, kako vi volite.“

On se okreće ka svojoj ženi. „Šta misliš o dobrom parčetu svinjetine? Ljubavi moja, idi sutra do kasapnice, dok se nismo pretvorili u krljuštima prekrivene stanovnike mora.“

Marija frkne – s podsmehom ili prezirom, on ne može da odredi – i vraća se u kuhinju. Kakva drskost! Otkad je sluga

Karel otišao, kriterijum opada; mora o tome da porazgovara sa ženom.

Sofija ne jede. Gleda u svoju čašu i kaže: „Ne želim da onaj slikar više dolazi u kuću.“

„Zašto?“

„Ne želim da dolazi. Ne želim da se naslika naš portret.“

On zuri u nju. „Ali zašto?“

„Molim te!“

„Ali zašto?“

„Opasno je“, kaže ona.

„Opasno?“

Ona zastaje. „Time samo ugađamo svojoj sujeti.“

„A šta radiš kada ti dolazi krojač?“

„To nije isto...“

„Koliko vremena provodiš pred ogledalom na probama, vrteći se levo-desno?“ Naginje se preko stola i miluje joj ruku. „Drago mi je zbog toga, mila moja, jer tvoja lepota ispunjava radošću moje staro srce. Zato hoću da je oveko-većim na platnu – razumeš?“

Ona se poigrava rubom stolnjaka. „Preskupo je. Osamdeset guldena!“

„Zar ne mogu da trošim svoj novac kako hoću?“

„Osamdeset guldena je višemesečna plata, recimo, drvo-delje...“ Zamuckuje. „Mornara.“

„Zašto je to odjednom tvoja briga?“

Još jedna pauza. Onda ona kaže: „Ne dopada mi se slikar.“

„Izgleda da je pristojan momak.“

Ona podiže pogled, lice joj je rumeno. „Ne dopada mi se – drzak je.“

„Ako ti se zaista ne dopada – zašto da ne, isplatiću ga i naći ću drugog slikara.“ Kornelis želi da joj udovolji. „Tu je Nikolas Elijas ili Tomas de Kajser. Mnogo su traženi, možda

ćemo morati malo da sačekamo. Mogu čak da se obratim Rembrantu van Rajnu, mada njegova cena može da prevaziđe čak i moje mogućnosti.“ Smeši joj se. „Sve ću učiniti, samo da te usrećim, najdraža moja.“

Pošto mu je laknulo, nastavlja s večerom. Dakle, to je bilo to. Žene su čudna stvorenja, čudi su im tako neobične. Kako su samo lukave u poređenju s muškarcima! One su kao stare škrinje sa tajnom bravom: okreneš ključ ovde, ključ tamo, i tek ćeš tada odgonetnuti šta u sebi kriju.

Kornelis bezumno voli svoju ženu. Ponekad mu, uz svetlost sveća, od njene lepote zastaje dah. Ona je njegova nada, njegova radost, lakoća u njegovom koraku. Ona je čudo, jer ga je vratila u život onda kada ga je napustila svaka nada. Spasla ga je, baš kao što je on, ali na potpuno drugi način, spasao nju.

Posle večere Kornelis stavlja komad treseta u vatru, seda i pripaljuje lulu. *Čovekova najveća radost jeste srećan dom, u kome može da uživa u nežnostima žene koja ga voli.*

Sofija, međutim, nije pored njega. Tavanica škripi od njenih koraka. A onda, tišina. Rekla je da je boli glava i rano je otišla spavanje. Obično sedi s njim i šije; ponekad zajedno igraju karte. Večeras je bila uznemirena, nemirna poput kobile koja predoseća oluju. Taj izliv nezadovoljstva u vezi sa slikarom bio je krajnje neuobičajen.

Kornelis se brine da se možda nije razbolela; večeras je bila bleđa. Možda joj nedostaje porodica. U Amsterdamu ima veoma malo prijatelja, a žene njegovih poznanika mnogo su starije od nje. Ne izlazi dovoljno, ne provodi se. Kada su se verili, Sofija je bila živahna, vesela devojkica, ali je s vremenom počela sve više da se povlači. Možda joj je to nametnula odgovornost vođenja domaćinstva – moraju da uposle još jednog slugu. Možda se njegova žena oseća

zarobljeno u ovoj kući, poput one ptice koju je čuvao u kavezu dok je bio mali.

Kornelis prazni lulu i ustaje. Bole ga zglobovi; boli ga kičma. Bila je ovo duga zima. Oseća težinu magle napolju, koja pritiska grad kao što poklopac pritiska kotao sa *hutsputom*. Oseća svoje godine.

Zaključava, gasi sve sveće, osim jedne koju nosi gore. U vazduhu se još oseća miris ribe. Juče je more izbacilo kita na obali kod Bevervajka. To je ogromno stvorenje, najveće koje je ikada izmereno u ovoj oblasti. Izazvalo je pravi metež među domaćim stanovništvom. Bio je to čudovištan znak, nagoveštaj nesreće – čudovište koje je okean izbacio iz svoje utrobe da bi ih kaznio za počinjene grehe.

Kornelis zna da je to šašavo. Zna iz sopstvenog iskustva. Tragedija ne čeka na mig prirode; udara nasumično. Nijedno slomljeno ogledalo nije izazvalo smrt njegove prve žene Hendrajke, u vreme kada joj nije bilo ni četrdeset godina. Nikakav raspored planeta nije prouzrokovao smrt njegovo dvoje novorođenčadi.

Jer Kornelis je već izgubio jednu porodicu. Kao i svi ožalošćeni, i on zna da je svet besmislen. Znaju to u dubini duše, mada ostalima, i sebi samima, govore da je to Božja volja. On obavlja svoje dužnosti prema Bogu. Svake noći čita Sofiji iz Biblije; pognu glave dok se mole. Nedeljom odlazi u crkvu, a ona pohađa tajnu misu, jer je njena veroispovest dopuštena samo ako se ne ispoveda javno. Međutim, oseća da samo oblikuje reči poput ribe. U njegovom svetu nema reči za sumnju. Nije to baš tako otvoreno priznao sebi. Zna samo jedno: da je gubitak pre oslabio nego ojačao njegovu veru i da jedina sigurna stvar za koju može da se uhvati leži ovde, na njegovom perjanom dušekuu.

Kornelis ulazi u spavaću sobu. Sofija se moli klečeći. Ovo ga iznenađuje; mislio je da je već u krevetu. Mora da se moli-la već neko vreme. Ona ga vidi i prene se. Krsti se i penje na krevet. Leže, piljeći u tavanicu. Sa grede visi njen papirnati svadbeni venac, prašnjav, nalik na osinje gnezdo.

U krevetu ona uzdiše i vrpolti se. Miriše na mladost. Želja prožima njegovo staro telo; širi mu se usporenim krvotokom. Skida se, prazni bešiku u noćni sud i navlači spavaćicu. Ovaj krevet je njegov čamac za spasavanje; svake noći ga njene mlade, snažne ruke spasavaju od davljenja.

Sofija leži sklupčana, sa glavom zagnjurenom u jastuke. Pretvara se da spava. On gasi sveću i penje se u krevet. Zadiže joj spavaćicu i obuhvata rukom malu dojku. Mazi joj bradavicu. „Mila moja ženo“, šapuće. Hvata joj ruku i spušta je na svoj obešeni ud. „Zabava za mog malog vojnika večeras. Vreme je da se javiš na dužnost.“

Prsti su joj zgrčeni. On ih otvara i obavlja oko sebe; pomera joj ruku gore-dole. „Vreme je za bitku.“ Ud mu postaje sve krući; njegovo disanje sve teže. „Mirno!“, našali se, kao i obično u ovoj situaciji. Širi joj noge, namešta se. Ona se stresa, dok on gura napred. Zagnjurivši lice u njenu kosu, hvata je za zadnjicu obema rukama i pritiska svojim telom, a opruge kreveta ritmično škripe. Dok se pomera gore-dole, disanje mu se ubrzava.

Prolaze minuti. S godinama, potrebno mu je sve više vremena da prospe seme. Kada klone, seća se jednog događaja iz prošlosti; sopstvena poročnost uvek uspe da mu raspali strasti. On je dečak, tamo u Antverpenu, i porodična sluškinja Gritje dolazi da mu poželi laku noć. Odjednom, on joj podigne suknju i gurne ruku među noge. Oseća njene bodljikave dlake i ovlažene usmine. Ona pomera njegove

prste; usmine klize jedna o drugu kao sočni komadi mesa. Stavljajući mu prst na nešto što ga podseća na kliker, sakriven u vlažnim naborima njenog tela; pokazuje mu kako da trlja... gore-dole, sve jače i jače... Odjednom, butine joj se zgrče, zarobivši mu ruku. Ona stenje. Zatim izvlači njegovu ruku, smeje se, udara mu šamar i odlazi.

Tada je bio uplašen. Prestravljen, zapravo. Zgrožen i posramljen. Imao je samo deset godina. Vlažni prsti su mu mirisali na turšiju i podsećali na miris gnjilih dinja. Podsećanje na to, međutim, čini čuda. Zadrhti kad se seti svoje poročnosti, ali ga i to uzbuđuje. „Evo... evo... pa-li topove!“, šapuće i odjednom je iznutra zaliva semenom. Steže je u poslednjem grču; tanke noge mu se tresu. A onda pada na nju, istrošen, dok mu staro srce bije u grudima. „Slavljen bio Gospod“, dahće.

Sofija nepomično leži ispod njega. Izgleda da nešto govori. Može da čuje njen glas, ali ne i reči, jer mu srce bije u ušima.

„Šta si rekla, ljubavi?“

„Rekoh: predomislila sam se.“ Okreće glavu na drugu stranu i gura je u jastuk. „Ono što sam ti rekla za večerom... predomislila sam se. Ne želim drugog slikara.“ Zastaje. „Neka onaj čovek opet dođe.“

☞ Šesto poglavlje ☞

Marija

Najslade je zabranjeno voće.

Jakob Kats,
Moralne pouke, 1632.

Dole, u krevetu u zidu, spava Marija. Ostavila je cipele okrenute naopako na podu, protiv uroka. Napolju isparava voda iz kanala.

Magla se podigla. Mesec se nazire iza oblaka i obasjava redove kuća na ivici Herengrahta. To su sve bogataške kuće, temeljno i valjano građene; zabati im dodiruju nebo. Spuštenih kapaka, njihovi prozori sijaju na mesečini. Između njih je kanal. Povetarac mreška vodu; nabira se kao saten. U daljini se čuje lavež psa – prvo jednog, a onda drugog, šireći se kao vesti o početku rata, rata za koji samo psi znaju da se bliži.

Noćni stražar luta ulicama. Duva u rog, označavajući pun sat, ali Marija hrče u toj kući bez poroda. Sanja da se sobe pune vodom, a da su njeni gospodar i gospodarica otplutali

u krevetu s baldahinom. More se podiže i potapa grad, ali je ona sada riba koja pliva kroz sobe. Pogledaj, mogu da dišem! Ona je slobodna, dok su svi ostali potopljeni – svi sem njene dece. Poput svetlucavog jata, plivaju iza nje. Pracakaju se tamo-amo, lebdeći iznad mermernih podova sa šahovskom šarom.

Marija se smeši, gospodarica je podvodne palate. Ostali su pomrli da bi ona mogla da živi, i u svetu snova to deluje savršeno prirodno.

☞ Sedmo poglavlje ☞

Kornelis

A ako pesnik kaže da podstiče ljude na ljubav, što je glavna stvar kod živih bića, slikar je u stanju isto da uradi, utoliko više što on stavlja pravu sliku voljene pred zaljubljenog, koji često sa njom, ljubeći je i govoreći joj, radi ono što ne bi radio sa istim lepotama koje mu dočarava pisac.

Leonardo da Vinči,
Traktat o slikarstvu

Do sledećeg poziranja prolaze dve nedelje. Kornelis je zauzet čovek, on je uvek negde i nečim se bavi. Posедуje stovarište u luci. U podne se otvara berza i on žuri u Bourse. Amsterdam je preplavljen novcem i poslovanje na berzi je brzo, često mahnito, jer se zatvara u dva. Pored toga, on ima i javne dužnosti, jer je istaknuti građanin, imućan čovek u sve bogatijem gradu. Godina je 1636. i Amsterdam cveta. Sedište vlade je Hag, ali je Amsterdam istinska prestonica Republike. Trgovina je u porastu; umetnost se razvija. Ulicama šetaju otmeni muškarci i žene, a kanali odražavaju

naočite kuće u kojima oni žive. Grad je prošaran ogledalima, koja odbleskuju hladno prolećno sunce. Ispod mostova nepomično leže tamni oblaci. Grad se ogleda u sopstvenoj vodi, kao žena koja se ogleda u ogledalu. Zar ne možemo da oprostimo sujetu nekome ko je tako lep?

A u hiljadama domova, ovešene slike odražavaju živote koji se tu žive. Žena glumi čednost; privlači pažnju čoveka pored sebe. Stasiti mladi vojnik primiče čašu usnama; njegov odraz sjaji u srebrnom zatvaraču boce. Sluškinja donosi pismo svojoj gospodarici... Ovi trenuci su ovekovečeni kao komadići voća u želeu... U vekovima koji dolaze, ljudi će gledati ove slike i pitati se šta se potom desilo. Šta kaže to pismo ženi koja stoji na prozoru dok joj sunce obasjava lice? Da li je zaljubljena? Hoće li ga baciti, ili će ga poslušati, sačekavši da se kuća isprazni i iskravši se iz soba okupanih snopom svetlosti u pozadini slike?

Ko to može znati? Jer lice joj je spokojno, tajne su joj u srcu zaključane. Stoji uramljena, smirena u trenutku istine. Odluku tek mora da donese.

Sofija stoji na prozoru. Ne vidi da se Kornelis približava. Stoji nasred stepeništa. Prozorska okna su boje ćilibara i boje krvi. U središtu je naslikana ptica u krošnji. Kroz prozor se ništa ne vidi. Sunce bije i kupa joj lice svetlošću. Stoji, potpuno mirna.

Kornelis pomišlja: pa ona je već slika – ovde, sada, pre nego što je ovekovečena na platnu. Potom se oseti čudno. Njegova žena je nestala, duša joj je isisana, i samo njen spoljašnji oblik ostaje u kobaltnoplavoj haljini.

„Ljubavi...“, kaže.

Ona se prene i okrene se.

„Zar nisi čula kucanje na vratima? Stigao je gospodin Los, čeka nas dole.“

Ona nesvesno podiže ruku da popravi kosu. „Stigao je?“

* * *

Kornelis je stavio vazu s lalama na sto. Tražio je da se i to naslika na slici, jer lale su njegova pasija.

„Skupo sam ih platio“, kaže. „To je *tulipa clusiana*, iz staklenika. Zato možemo da uživamo u njima ovako rano. Odgajio ih je portugalski Jevrejin Fransisko Gomez da Kosta.“ Latice su im bele, prošarane crvenom bojom. „Nije ni čudo, zar ne, što ih je pesnik poredio sa blagim rumenilom na obrazima čestite Suzane?“ Nakašljava se. „Zar nas ne podsećaju na prolaznu prirodu lepote, da i onome što je lepo jednog dana dođe kraj?“

„Možda zato treba da iskoristimo život dok još možemo“, kaže slikar.

Tišina. Sofija se vrpolji.

„Ne verujem da bismo *to* učenje našli u Svetom pismu.“ Kornelis se opet nakašljava. Za slikare važi da su bezbožni momci, na lošem glasu. „Osim toga, ja sam pronašao raj na zemlji.“ Kornelis oseti nalet ljubavi za svoju ženu. Saginje se i dodiruje joj obraz.

„Ne pomerajte se“, kaže slikar odsečno. „Vratite se u pređašnji položaj, molim vas.“

Kao opečen, Kornelis vraća ruku na bok. Ponekad se zanese i zaboravi da pozira za portret. Ali to je naporan posao. Od dugog stajanja ga bole leđa.

Jan van Los stoji iza štafelaja. Slika bešumno. Zvuk četke dopire iz susedne sobe, u kojoj Marija mete pod.

„Zar nije čudno ovo ludilo koje nas je obuzelo?“, pita Kornelis.

„Koje ludilo?“, pita slikar.

„Zar se još niste predali toj strasti?“

Slikar zastaje. „Zavisi o kojoj strasti pričate.“

„O špekulacijama s lukovicama lala.“

„Aha.“ Slikar se smeši. „Lukovice lala.“

Sofija se opet vrpolji. Kornelis zaključuje da je slikar pomalo tupav. „Mislio sam da smo trezveni ljudi“, kaže, „ali u poslednje dve godine smo postali opsednuta nacija.“

„To sam i ja čuo.“

„Obuzelo je ljude svih slojeva – baštovane i kapetane dereglija, mesare i pekare. Možda i slikare.“

„Ne i mene“, odgovara slikar. „U trgovinu se uopšte ne razumem.“

„A, pa ne razumeju se ni oni. Ali velika bogatstva se stiču i gube. Novi hibridi koje uzgajaju – e, ti dostižu najneverovatnije cene. Hiljade guldena, ako znaš u kom trenutku treba kupiti i prodati.“ Kornelis podiže glas od uzbuđenja; i on je mnogo zaradio od ove lalomanije. „Pa, jedna lukovica vrste *semper augustus* – one su najlepše i najvrednije – jedna lukovica je prošle nedelje prodana za šest dobrih konja, tri krčaga vina, tucе ovaca, dva tuceta srebrnih pehara i sliku marine Esajasa van de Veldea!“

Slikar podiže obrve i nastavlja sa radom. S jedne lale pada latica, kao raskopčana suknja na pod. Ostaje na stolu. Šššš... šššš... – čuje se Marijina metla. Do njih dopire njeno pevušenje.

U sobi vlada dremljiva, omamljujuća atmosfera. Kornelis se odjednom oseća usamljeno, kao da putuje kočijama u kojima su saputnici pospali. Zašto njegova žena ne reaguje?

„To, naravno, nije domaća biljka – potiče iz Turske. Kada sam ja bio mlad, za lalu su znali samo istinski poznavaoци – plemstvo i naučnici koji su se bavili hortikulturom. Ali mi smo vešti odgajivači biljaka i dovitljivi ljudi, zar ne? Tako

se, oplemenjena našom plodnom zemljom, obična lukovica razvila u obilje zadivljujućih vrsta. Nije ni čudo što su ljudi izgubili razum, jer čak i u smrti, lala je predivna. Vaše kolege su je ovekovečile na platnu – braća Boshart, Jan Davids de Hem – slike zapanjujućeg realizma, koje će, za razliku od cveća koje predstavljaju, nastaviti da cvetaju u godinama koje dolaze...“

„Molim vas, prestanite s pričom“, kaže Jan. „Pokušavam da vam naslikam usta.“

Sofija šmrčne. Smeje se. Ubrzo potom, prestaje.

Kornelis se naježi, kao da mu je neko lupio šamar. Gde je tu poštovanje? Za njim su tolike godine iskustva na ovom svetu, postoji još toliko stvari kojima treba da poduči svoju ženu! Ponekad sumnja da joj misli lutaju dok joj on priča. Veoma je mlada – tako lepo stvorenje, a glava puna koještarija! Odjednom oseća da mu nedostaje prva žena, Hendrajke. Kako je jaka i pouzdana bila! Hendrajke mu nikad nije raspalila strasti, nikada nije osećao prema njoj ono što oseća prema Sofiji, ali je bila prava družbenica. Sofija je veoma ćudljiva – čas puna ljubavi, čas rastrojena i povučena. Nekoliko poslednjih dana ponašala se prilično čudno.

Kornelis se uozbiljuje. Izbacuje grudi i steže svoj štap. Nije baš siguran da mu se taj momak dopada. I Sofija je rekla da je sumnjičava. Ipak, započeli su posao, red je da ga i završe.

☞ Osmo poglavlje ☞

Slika

Koliko je slika sačuvala lik neke božanske lepote čiji su original vreme ili smrt brzo uništili, i ostalo je dostojnije slikarevo delo nego delo njegove učiteljice prirode!

Leonardo da Vinči,
Traktat o slikarstvu

Jan van Los ne slika starčeva usta. Slika Sofijine usne. Meša ružičastu, oker, sivu i karmin – i nežno nanosi boju na platno. Ona gleda u njega. Na trenutak, dok starac priča, usne joj se razvuku u osmeh, i to saučesnički. Slika uspomenu na njega iako ga više nema.

Potpuna je tišina. Kada bude gotova, slika će odisati spokojem. U prizemlju, Marija je zaspala. Iznurena od ljubavi, drema na stolici u kuhinji. Vilem se ušunjaio u njen krevet prethodne noći, i išunjaio u zoru. Dok ona spava, mačak vuče ribu po podu. I on to radi bešumno. Ovu malu krađu niko ne primećuje.

Na spratu se odigrava druga krađa. Kornelis je takođe pospan. Sunčeva svetlost preplavljuje biblioteku. Kamenu

ploču povrh kamina podupiru karijatide. Njihovo poprsje se kupa u svetlosti. Fosili čekaju, vekovima.

Prolazi pola sata. Slikar jedva da je i dotakao platno. Posmatra Sofiju. Iza nje, na zidu, visi *Skidanje s krsta*. To je italijanska slika, po uzoru na Karavađa. Spuštaju Isusa. Svetlo obasjava njegovo nago telo. On nije bleđi, pokorni, severnjački Isus. On je pravi muškarac – široka ramena, mišići, nabrekle vene. Patio je i bio je raspet. Težina njegovog opruženog tela ispunjava platno. Izgleda kao da se spušta na glave ovo dvoje ljudi ispod slike.

Ispod slike stoji starac, glava porodice, isturenog poprsja, dugih i tankih nogu. Njegovo lice, ušuškano u okovratnik, nagoni posmatrača da posumnja u to koliko je on pogodan za ulogu Božjeg izabranika. Pored njega sedi njegova lepa žena. Kosa joj je čedno začešljana, ali joj oči svetlucaju poput bisera, namigujući posmatraču. One pričaju drugu priču. Na usnama se nazire osmeh. Kome se ona smeši, slikaru ili posmatraču? I da li je to uopšte osmeh?

Kornelis priča, ali ga niko ne sluša. Sofija i slikar gledaju jedno u drugo sa strašnom ozbiljnošću. Pada i druga latica; otkriva čvrstu oblinu tučka.

Jan počinje da slika. Ogoljena lala će na slici biti u punom cvatu. Vekovima kasnije, ljudi će stajati u Rajksmuseumu i gledati u platno. Šta će videti? Mir, harmoniju. Bračni par koji je, mada okružen bogatstvom, svestan da je ovaj život prolazan (terazije, lobanja). Možda je starac pričao, ali sada čuti. Tada ga nisu slušali, a sada ga niko ne može čuti.

Njegova mlada žena zaista je lepa. Pogled joj je iskren i pun ljubavi. Rumenilo živi u njenim obrazima, ali nje odavno nema. Ostaje samo slika.